

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา (Breast feeding) เป็นการให้อาหารที่เหมาะสมที่สุดสำหรับทารกแรกเกิดจนถึงอายุ 4-6 เดือน ช่วยให้ทารกมีการเจริญเติบโตทั้งทางร่างกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคม นอกจากนี้การเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดายังมีประโยชน์ต่อสุขภาพของมารดาตลอดจนช่วยส่งเสริมสัมพันธภาพอันดีระหว่างมารดาและทารก อันจะส่งผลต่อพัฒนาการของทารกและสายสัมพันธ์ อันเป็นจุดเริ่มต้นของครอบครัวที่ดีต่อไปในอนาคต (วิระพงษ์ ฉัตรานนท์, 2538; Jacobi & Levin, 1997)

น้ำนมมารดามีสารอาหารครบถ้วนและมีสัดส่วนเหมาะสมสำหรับการเจริญเติบโตของร่างกายและสมองของทารก มีส่วนประกอบของอาหารต่างๆ ได้แก่ โปรตีน ไขมัน คาร์โบไฮเดรต วิตามินและเกลือแร่ นอกจากนี้ น้ำนมมารดายังสามารถย่อยและดูดซึมได้ดีในลำไส้ มีคุณสมบัติในการต่อต้านเชื้อโรคได้ดี โดยเฉพาะโรคระบบทางเดินหายใจ และโรคระบบทางเดินอาหาร เนื่องจากน้ำนมมารดามีอิมมูโนโกลบูลิน ซึ่งช่วยป้องกันไม่ให้แบคทีเรียบางชนิดนำธาตุเหล็กไปใช้ในการเจริญเติบโต ทารกที่ได้รับนมมารดาจึงมักไม่มีปัญหาการเกิดโรคภูมิแพ้ เนื่องจากน้ำนมมารดาไม่มีสารที่ก่อให้เกิดโรคภูมิแพ้ (ไกรสิทธิ์ ตันติศิริพันธ์, 2540) การเลี้ยงบุตรด้วยน้ำนมมารดา ยังช่วยพัฒนาระบบประสาทส่วนกลาง โดยการดูด การดมกลิ่น การมองเห็น และการสบตา ระหว่างมารดากับทารก ส่วนการสัมผัสจะช่วยสร้างความมั่นคงทางอารมณ์ให้แก่ทารก (วิระพงษ์ ฉัตรานนท์, 2541) ซึ่งเชื่อว่าเป็นพื้นฐานของการพัฒนาอุปนิสัย การเรียนรู้ และการปรับตัวของทารกในอนาคต (วันเพ็ญ บุญประกอบ และคณะ, 2538) ในทางตรงกันข้าม หากทารกได้รับนมมารดาในระยะเวลาดังกล่าว อาจก่อให้เกิดปัญหาได้หลายประการ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ทางด้านร่างกาย ทารกจะเกิดการติดเชื้อได้ง่าย โดยเฉพาะการติดเชื้อในระบบทางเดินหายใจและทางเดินอาหาร อาจมีอุบัติการณ์ของโรคอุจจาระร่วงมากกว่าทารกที่ได้รับนมมารดานานกว่า 6 เดือน ซึ่งทารกกลุ่มนี้จะเกิดภาวะขาดสารอาหารรุนแรง ส่งผลทำให้ระดับสติปัญญา

ของทารกลดลง และยังมีผลต่อสายสัมพันธ์ระหว่างมารดากับทารก ทารกจะเกิดปัญหาด้านจิตใจ และอารมณ์ (ศูนย์นมแม่แห่งประเทศไทย, 2551)

นอกจากนี้การเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาซึ่งส่งผลดีโดยตรงถึงมารดา คือ จะช่วยลดโอกาสการเกิดโรคมะเร็งเต้านม และลดภาวะตกเลือดหลังคลอด เนื่องจากการดูดนมของทารกจะช่วยกระตุ้นให้ร่างกายหลั่งฮอร์โมนออกซิโทซิน ทำให้ขนาดมดลูกกลับคืนสู่สภาพปกติโดยเร็ว (นงนุช บุญเกียรติ, 2534) นอกจากนี้ยังช่วยเว้นระยะการมีบุตรของมารดาที่ให้นมบุตรอย่างเต็มที่ กล่าวคือ จะไม่มีประจำเดือนประมาณ 8-12 เดือน ทำให้เว้นระยะห่างในการมีบุตรคนถัดไป ลดการเสียเลือดประจำเดือน และช่วยลดน้ำหนักตัวของมารดาให้เข้าสู่ปกติได้เร็วขึ้น (Jackson, 2548) นอกจากนี้ยังสามารถลดค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลของบุตร ไม่เสียเวลาและสิ้นเปลืองค่ารักษา ช่วยประหยัดเงินในการซื้อนมผสมและอุปกรณ์ต่างๆ ได้ (นงนุช บุญเกียรติ, 2534)

แม้ว่าจากรายงานการศึกษา พบว่า การเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาเป็นสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ต่อบุตรและมารดา แต่อัตราการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาได้ลดลงทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้วและกำลังพัฒนา ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศยังผลให้มารดาต้องออกไปทำงานนอกบ้าน เพื่อช่วยเหลือภาวะเศรษฐกิจของครอบครัว สำหรับประเทศไทยมีรายงานการศึกษาเกี่ยวกับอัตราและระยะเวลาของการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข พบว่า การออกไปทำงานนอกบ้านของมารดาทำให้ระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาสั้นกว่ามารดาที่ไม่ได้ทำงานหรือทำงานในบ้าน ดังเช่นการศึกษาเปรียบเทียบระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาใน 6 เดือนแรก ระหว่างมารดาที่ทำงานนอกบ้านกับมารดาที่ไม่ได้ทำงาน พบว่า มารดาที่ทำงานนอกบ้านเต็มเวลา (full-time) มีอัตราการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาเพียงร้อยละ 10 ขณะที่มารดาที่ไม่ได้ทำงานจะเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาถึงร้อยละ 24 และจากการศึกษาเรื่องประสบการณ์การเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาในมารดาที่ทำงานในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 313 ราย พบว่า อัตราการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาที่ทำงานนอกบ้านโดยไม่ให้นมผสมในช่วง 6 เดือนหลังคลอด ต่ำกว่ามารดาที่ทำงานในบ้าน คิดเป็นร้อยละ 25 และร้อยละ 92 ตามลำดับ (สุสันหา ยิ้มแย้ม, 2545)

องค์การอนามัยโลกร่วมกับองค์การยูนิเซฟ (2548) ได้ระบุให้มารดาเลี้ยงทารกด้วยนมมารดาเพียงอย่างเดียวเป็นระยะเวลานาน 6 เดือน หลังจากนั้นทารกควรได้รับนมมารดาอย่างต่อเนื่องจนถึงอายุ 2 ปี โดยระหว่างนั้นควรได้รับอาหารเสริมที่เหมาะสมและเพียงพอ ในประเทศไทยนั้นได้มีการประชุมร่วมกันระหว่างกองโภชนาการ หน่วยงานต่างๆ และยูนิเซฟ สรุปว่าควรมีการเลี้ยงทารกด้วยนมมารดาอย่างเดียวยาวอย่างน้อย 6 เดือน และควรสนับสนุนให้ทารกได้รับนมมารดานานที่สุดเท่าที่จะนานได้ กระทรวงสาธารณสุขและองค์การ UNICEF จึงได้จัดทำเป้าหมายถึง

ทศวรรษเพื่อพัฒนาเด็ก สำหรับประเทศไทย ในเรื่องการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ โดยกำหนด เป้าหมายหลักไว้ 3 ข้อ คือ แม่ทุกคนสามารถเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียวยังน้อย 4 เดือนและ สามารถให้นมแม่ต่อควบคู่กับอาหารเหมาะสมตามวัยจนล่วงเข้าขวบปีที่ 2 โรงพยาบาลทุกแห่ง เป็นโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก (Baby friendly Hospital) รวมทั้งการบริจาคและการจำหน่าย นมผงสำหรับทารกในโรงพยาบาลของรัฐทุกแห่ง จากเป้าหมายดังกล่าวได้มีการนำกลวิธีการ ดำเนินงานโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก โดยยึดหลักขั้นตอนบันได 10 ขั้นสู่ความสำเร็จในการ เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ เป็นแกนในการปฏิบัติงาน มีการเริ่มต้นดำเนินงานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน (กรรณิการ์ วิจิตรสุคนธ์, 2535)

สืบเนื่องจากพระปณิธานอันแน่วแน่ของ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าศรีรัศมิ์พระ วรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารที่ทรงมีเป้าหมายสรรค์สร้างสถาบัน ครอบครัวให้อบอุ่น สนับสนุนให้สมาชิกในครอบครัว คือพ่อ แม่ ลูก ได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เด็กได้รับการเลี้ยงดูอย่างถูกต้อง ซึ่งความอบอุ่นของครอบครัวจะทำให้เด็กอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีจิตใจดี เจริญเติบโตและมีพัฒนาการสมวัย ดังนั้น เพื่อสืบทอดพระปณิธานของพระองค์ฯ กระทรวงสาธารณสุขโดยกรมอนามัยจึงได้จัดทำโครงการ โรงพยาบาลสายใยรักแห่งครอบครัว เพื่อ พัฒนาโรงพยาบาลของรัฐและเอกชนทั่วประเทศให้จัดระบบบริการที่ได้มาตรฐานตามกระบวนการ คุณภาพ ตั้งแต่ระยะตั้งครรภ์ คลอด และระยะหลังคลอด การเลี้ยงดูบุตรแรกเกิดถึง 5 ปี เชื่อมโยงสู่ ชุมชนให้มีส่วนร่วมดำเนินงาน รวมตัวเป็นชมรมต่างๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพบริการของสถานบริการ สาธารณสุข อันจะส่งผลให้แม่ลูกปลอดภัยจากการตั้งครรภ์ และการคลอด ลูกได้รับการเลี้ยงดูให้ เจริญเติบโต และพัฒนาการสมวัย มีระดับเชาวน์ปัญญา (IQ) เทียบเท่ามาตรฐานสากล

อย่างไรก็ตามการที่จะส่งเสริมการให้นมแม่ที่จะทำให้มารดามีทัศนคติความเชื่อที่ดี ได้ เล็งเห็นความสำคัญต่อการให้นมบุตร รวมถึงการมีพฤติกรรมการให้นมบุตรที่ถูกต้องนั้น ต้องอาศัย ปัจจัยหลายประการ เช่น ความรู้ ทักษะ แรงจูงใจ การรับรู้ ทำให้เกิดความพร้อมในการให้นมบุตร ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อให้เด็กมีสุขภาพที่ดี

การรับรู้ของมารดาหลังคลอดนั้น มีความสำคัญต่อการให้นมแม่สำหรับบุตรในระยะ 6 เดือนแรกเป็นอย่างมาก ซึ่งเกี่ยวข้องไปถึงการเตรียมความพร้อมของมารดาทั้งด้านร่างกาย ด้าน จิตใจ และด้านสิ่งสนับสนุนทั้งในระยะตั้งครรภ์และในระยะเลี้ยงดูบุตรด้วยนมแม่ กล่าวคือจะทำให้ มารดาเกิดความตระหนักและเกิดแรงจูงใจในการให้นมแม่สำหรับบุตรอย่างต่อเนื่องในระยะ 6 เดือนแรก โดยปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจนกลายเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตประจำวันต่อไป

โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ มีผู้รับบริการในกลุ่มมารดาหลังคลอดและทารกแรก เกิดเพิ่มขึ้นทุกปี ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงสาธารณสุขในการส่งเสริมการ

เลี้ยงทารกด้วยนมมารดา จึงได้หาแนวทางในการพัฒนาเกี่ยวกับการส่งเสริมการเลี้ยงทารกด้วยนมมารดาให้ประสบผลสำเร็จมากยิ่งขึ้น ด้วยการให้บริการในทุกๆระยะของการตั้งครรภ์ การคลอด และหลังคลอด โดยสามารถป้องกันปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่อาจเกิดกับบุตรและมารดาหลังคลอดที่ให้นมบุตรในระยะ 6 เดือนแรกได้ เช่น การเหนื่อยเพิ่มมากขึ้นของมารดา น้านมน้อย หรือไม่เพียงพอ อาการคัดเต้านม น้านมไหล หรือความรู้สึกผิดเมื่อต้องจากบุตรไปทำงาน เป็นต้น

ผู้ศึกษาในฐานะที่เป็นบุคลากรสาธารณสุข จึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องการรับรู้และความพร้อมของมารดาหลังคลอดในการให้นมแม่สำหรับบุตรในระยะ 6 เดือนแรก โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ เพื่อจะได้ทราบถึงการรับรู้และความพร้อมของมารดาหลังคลอดสำหรับการให้นมแม่แก่บุตรในระยะ 6 เดือนแรกทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสิ่งสนับสนุนในระยะตั้งครรภ์ และระยะเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ทั้งในกลุ่มมารดาที่ให้นมแม่สำหรับบุตรอย่างต่อเนื่องและกลุ่มที่ไม่ต่อเนื่อง เพื่อจะได้นำผลการศึกษาในครั้งนี้ มาใช้วางแผนในการส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ให้ประสบผลสำเร็จและมีคุณภาพที่ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการรับรู้ของมารดาหลังคลอดที่มีผลต่อการให้นมแม่สำหรับบุตรในระยะ 6 เดือนแรก โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาความพร้อมของมารดาหลังคลอดที่มีผลต่อการให้นมแม่สำหรับบุตรในระยะ 6 เดือนแรก โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่

คำถามการศึกษา

1. การรับรู้ของมารดาหลังคลอดที่มีผลต่อการให้นมแม่สำหรับบุตรในระยะ 6 เดือนแรก โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่เป็นอย่างไร
2. ความพร้อมของมารดาหลังคลอดที่มีผลต่อการให้นมแม่สำหรับบุตรในระยะ 6 เดือนแรก โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่เป็นอย่างไร

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษานี้ได้ทำการศึกษาเฉพาะมารดาหลังคลอดที่มีบุตรอายุ 6 เดือน ถึง 1 ปี ที่คลอดในโรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ โดยทำการรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนกรกฎาคม-เดือนสิงหาคม 2551

คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

การรับรู้ของมารดาหลังคลอด หมายถึง ความคิดเห็นหรือความรู้สึกรู้สึกของมารดาต่อการเลี้ยงบุตรด้วยน้ำนมตนเองภายหลังคลอดบุตร

ความพร้อมของมารดาหลังคลอด หมายถึง การเตรียมตัวและวางแผนเพื่อเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ตั้งแต่ระยะตั้งครรภ์และระยะเลี้ยงดูบุตรหลังคลอดซึ่งได้แก่ความพร้อมด้านร่างกาย ความพร้อมด้านจิตใจ และความพร้อมด้านสิ่งสนับสนุน

มารดาหลังคลอด หมายถึง หญิงที่คลอดบุตรทั้งวิธีคลอดปกติทางช่องคลอดและวิธีผ่าตัดคลอดทางหน้าท้องที่โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ และมีบุตรอายุ 6 เดือนถึง 1 ปี

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved